

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXXI évf.

1896. Mártius—Április.

2-ik füzet.

Millenniumi gondolatok.

Mi tartja fenn az embert az élet küzdelmei közt az embernek adott idő véghatáráig? talán saját ereje; de hiszen az erő az anyagi és szellemi ember egyéniségében igen gyakran, sőt legtöbbször, aránytalanul oszlik s az erős akaratnak nem mindig áll erős kar rendelkezésére s az egyéni erő bár fokozódik a meg-megújuló küzdelmek által, de azokban ki is merülhet s ellankadhat ideje korán s a természet rendje szerint épp akkor gyengül, fogyatkozik, mikor az életfentartásra nézt arra legtöbb szükség volna, úgy mint az öreg korban.

Ha az erő helyébe az önbizalom fogalmát helyezzük, ezzel a szorongatott embernek már éppen kétes értékű segílyt nyújtunk, mert az önbizalom vajmi gyakran nem fedezi az erő fogalmát és elég sokszor saját magának tulbecsülésére vezet. Tehát, talán a tapasztalat az emberi élet azon fentartó eszköze, mely annak lehető jólétben, lehető hosszú tartamot biztosít?

De hiszen sokszor igen fontos dolgokban ellenkező tapasztalatokra történik hivatkozás s nem ok nélkül kérdés merül fel azok helyessége felől.

A tapasztalat az egyéni emlékezet körében, ha még oly bőven nyújtja is adatait, az eshetőségek teljességét ki nem meritheti, mert az események létesítésére közreműködő tényezők oly sokféleképpen vetődnek össze, hogy az egybevetésnek mindig lehet egy új mozzanata s valamint a számoknál a fölcserélés határtalan, s a végtelenig terjed, úgy az életben is a *permutatio* fel nem számítható esélyeknek válhatik tényezőjévé, de ha ez esélyek egytől-egyik mind pontosan s hibátlanul felszámíthatók is lennének, akkor is a tapasztalat egymaga még nem volna elég védelem és segítség az embert fenyegető veszedelmek ellen, mert az ember hajlandó magát egy kiváltságos lénynek tartani, a kire a tapasztalatok eredményei nem alkalmazhatók. A ki eszélyesebb, elővigyázóbb, erősebb, szerencsésebb, mint embertársai, pedig csalódik s mikor azt hiszi, hogy a

sikos helyen óvatosan jár, hanyat-homlok rohan veszedelmébe. Talán az egyéni jelleghez való hű ragaszkodás, annak ápolása, edzi meg a küzdőt és segíti győzelemre? Az egyéni jelleg részben állhat gyarló sajátságokból is, azon régi, átöröklött előítéletek, babonák világos nyomait láthatjuk, és mégis mindezekhez hű ragaszkodással legyünk?! Ámde meg kell gondolnunk, hogy ezen jelleg lényeg, s ha kiirtjuk, az egyént öltük meg benne. A helyes nevelés ilyenre nem fog vállalkozni soha, hanem a magokban veszélyt rejtő, veszélyessé válható tulajdonságoknak üdvös irányt fog jelelni s azokat az alanti célektől felsőbb célokra emelendi s így p. o. a makacsságot a kitartás erényévé változtatja, a hevességet lelkesedéssé, a határozatlanságot óvatossággá és így tovább.

Ámde mindez éppé oly kevéssé biztosít fenmaradást az egyénnek az élet küzdelmei közt s nyit utat a szabadulásra s a végleges győzelemre, mint a bölcsészet elméleti tételeinek szigorú alkalmazása az élet gyakorlati terén, mert a kitartás a küzdelemben veszteségről-veszteségre vezethet, sem a tehetséget, sem a szerencsét nem pótolhatja s az előbbit csak fejtheti, ha meg van, utóbbit helyesen használhatja fel, ha az kínálkozik. A lelkesedés végveszélybe ragadhat s az óvatosság egymaga attól meg nem menthet, s mindezen tulajdonságok az egyénben nem is külön-külön cselekvők és munkások s ha az óvatosság a lelkesedéshez csatlakozik, darab ideig azt mérsékelheti ugyan, de eljőhet a percz és ez a percz mindig közel van, a mikor a lelkesedés az óvatosság-tanácsolta utról letérihet. A gyermek szüleihez simul, érzi, hogy azok védelmezői és ha valahol, úgy azoknál biztonságban van. Azt, a mit a gyermek szülei iránt érez, mondjuk gyermeki szeretetnek; e szóra erősebben dobog szívünk, édességét érezzük még az aggkornak a sir felé hanyatló vég-határán is, pedig ez az érzés nem éppen az a mi a nagyobb, vagy éppen felnőtt gyermeké szülei iránt s nem is teljesen az, sőt kevesebb annál, mint a szüléknek gyermekeik iránt való szeretete. De a mennyei összhang egyes részeit vajmi nehéz elemeznünk s egymással összehasonlításba hoznunk.

A szeretet nem egyszerre lesz azzá, minek érezzük, kezdetben anyagibb, majd mindinkább szellemibb lesz, hasonlóan a szindús és illatozó virághoz, melynek gyökérszájai más növényekétől alig megkülönböztethetők, de kelyhök színeiben pompázik, a mely gyönyörködtető illatot áraszt. S vajjon annak tudata, hogy nem vagyunk elhagyatva, hogy oltalom nélkül nem szükölködünk, az emberre nézt nem állandó forrása-e az erőnek, mely nagy és kis dolgokban egyformán érvényesül?

Az a ki egy oly pallón megyen keresztül, melynek karfája van, bizonyára azon másképp lépdél, mintha a karfa hiányoznék; a ki a tengerben messze beuszik, biztosnak érzi magát, ha egy csolnakot tud maga mellett. A társadalmi élet az oltalom czéljára alapult s az államalkotás sem más czélből történt. A gyermek bizik a szülék védelmében, bizik a barátok, rokonok támogatásában, ha arra szorulna, előljárói s a közönség jóakarátában, de bizik saját erejében is, a felnőttek biznak a törvény védelmében, szeretteik oltalmában, szerencséjükben, ügyességökben. Tehát bizalom s oltalom az a két sarkpont, a melyen a szándékok és tervek megfordulnak, sikerüljenek vagy ne sikerüljenek, valósuljanak vagy ne valósuljanak.

A biztonság érzete ugyan még nem valódi biztonság, mert az ellenség erősebb lehet, mint a milyennek tartjuk s fegyverünk talán gyengébb, mint a minőnek gondoljuk, és ha sok csapást is fogott fel, lehet, hogy egy újabb, erősebb csapást ki nem fog állani. Az ember ismételten csalódván feltevéseiben, keresve keresi a csálhatatlan oltalmat s az ilyen lélekben való keresés az a magas út, mely a földi élet ködlege felett az eszmény tiszta légkörébe vezet. A mit a természetben nem talál meg, keresi a társadalomban, a mit a családi életben hiában keresett, talán megtalálja az állam kötelékében, a mit neki a magány nem nyújtott, talán megadja a közélet, a nyilvánosság, a kit az elmélkedés nem tett bölcsesé, azt talán a gyakorlat fogja hőssé, vagy legalább mesterré tenni. A mit a földi élet semminemű körülményei közt sem a nagy természetben, sem embertársaiban fel nem talált, fel nem találhatott, azt nem szünik meg keresni s végre is megtalálja a mindenek felett uralkodó legmagasabb lény oltalmában, melynek fogalma vele született s mélyen lelkében rejlik. E fogalom, mint minden más fogalom is s az ezek kifejezését eszközlő nyelv, a szerves élet törvényei szerint fejlődik, nem ugyanaz csirájában, a mi virágjában, holott lényegileg egyazon, csak benső történetének változati fokait nem tudjuk, nem tudhatjuk, ha velők behatóan nem foglalkoztunk.

Sejtünk egy főlényt a fellegek mögött, majd látni véljük, utóbb megértjük, hogy láthatatlan s ekkor hiszünk benne igazán s bizzuk magunkat teljesen oltalmára. Féljük és szeretjük, majd megismerésére törekedünk, utóbb belátjuk, hogy a véges elme a végtelent fel nem foghatja s ennek tudata nem hogy távolitana tőle, még közelebb visz hozzá, szeretjük és imádjuk.

Az igazán vallásos, ki feltétlenül bizik Istenben és ez a teljes bizalom a mindenható főlényben oly erőt önt a hívő és bizó lélekbe, mely csodákat mivelhet, a hit és bizalom csodáit.

Ez a teljes bizalom Istenben az a csodás erő, mi az embert fentartja élete nehéz küzdelmei közt a neki adatott idő véghatáráig. Szent István, Magyarország első keresztény királyának legendájában olvassuk, hogy a midón éjnek idejében a felbérelt gyilkost fekhelye közelében meglátta, így kiáltott fel: „ha Isten velünk, ki ellenünk“, és e szóra a gyilkos fegyverét kiejtette kezéből. Ime ez is példája az Istenben való azon feltétlen bizalomnak, mely a csodával határos dolgokat miveli.

Zugnak a harangok a millenniumi országos istentiszteletre. *Sursum corda!* Közömbös érzéssel hazafi e harangzugást nem hallgathatja, hiszen e harangok az ujonszülötteket életre szólítják s a holtakat elsiratják s ezek közt történelmünk neves és névtelen hőseit, kik dicső csatákban hunytak el. Az, ki a csatátért vérével áztatja s a ki onnan többé az élőkkel vissza nem tér, ha serege csatát is veszít, nemde még akkor is győztes, mert legyőzte önmagában a halál félelmét s a halhatatlanok dícsfényét öltötte magára. Üdv neki! Üdv követőinek! Igenis, emeljük fel sziveinket s a zugó harangok hallatára adjunk hálát a Mindenhatónak azért, hogy nép-fajunkat s országunkat egy ezredéven át megtartotta, történelmének felelősen dicső napjaira ébresztette, a borus napokban nem engedte elcsüggedni, a kellő időben nagy embereket támasztott, védelmére s a haladás útján való öröndetes előmenetelére hőseket és bölceket, közművelődése fejlődhetett védelme alatt, hatalma gyarapodhatott, boldognak is nevezhette magát, mint Béla névtelen jegyzője írta: *Felix Hungaria*. Ezen ezer év alatt hány nép és állam nem érte végét!

A népek temetője nagyobbodik és felettük siri éjjelőkben csak a történelem viraszt. Napjok lealkonyodott s új napjok nem kel fel. És mi az élők földjén a honfoglalás évezredét ünnepeljük! Rebegjük el tehát Istennek buzgó hálaadó imánkat ezen kegyelmeért, magasztaljuk érette nagy nevét teljes szívvvel és lélekkel. De nemcsak köszönnünk, hanem további oltalmát kérnünk is kell. Egy új évezred láthatára nyílik meg előttünk tele bizonytalansággal, tele árnyakkal. Legyünk vigyázattal az örökre, a kik mindeneknek tudtára adandják, a mikor megvirad. Minden évszázban egy-egy árnyék lebben el s a végtelen időnek egy újabb láthatára világosittatik meg.

Kérjük hát Isten oltalmát a jövőre s mutassuk magunkat méltóknak ez oltalomra, a hit ereje, a szeretet erénye s az erkölcsök tisztasága által. Hitben, szeretben és tiszta erkölcsökben erősödjék szeretett Magyarországnak az újabb millennium kezdetén!

A hittel együtt jár a szeretet elmaradhatlanul s a hol a sze-

retet nem munkás, ott nincs vallásos élet. Szeresd felebarátodat, szeresd testvéreidet, a közös hazának gyermekeit, habár nem is egy nyelvet beszélnek veled, csak a szeretetnek egyazon érzetével viseltessenek a közös haza iránt.

Századok óta éltünk együtt jóban, rosszban egyiránt: békében együtt műveltük a haza földjét, harcban érette együttesen küzdöttünk, vérünk védelmében összeelegyedett s e százados testvéri viszonyt néhány év vizsálya, félreértései megszüntethetnék-e? Bizonyára nem. Ime látjuk, tudjuk, mik a teendők, s ezek a *mi* teendőink, melyeknek teljesítését magunknak kell eszközölni s azt nem másoktól kell várnunk.

A vallásos érzést mélyen szivünkben kell gyökereztetnünk, óvakodnunk kell mindennemű erkölcsi romlástól, az erkölcsök tisztaságát meg kell őriznünk az élet minden körülményei közt, a testvéri szeretet erényét ápolnunk kell, hogy a közös hazáért éljünk és haljunk, annak szellemi és anyagi javát együttesen eszközölve, tántorithatlanul bizva Isten oltalmában, s illetéknéppen magunkat méltókká tettük az oltalomra s Isten oltalma az, mely az országokat és népeket fentartja a küzdelem nehéz napjaiban az államok életének adatott idő véghatáráig, melynek mértékét évezrek alkotják.

Velenze, február hónapban.

Gróf KUUN GÉZA.

Az unitarizmus aláhanyatlása János Zsigmond vál. király és Dávid Ferencz halála után.

I.

Ezt minden mivel unitárius tudja, mert Székely Sándor unitárius egyháztörténetében megírta s több krónikairó emlékezetben hagyta. Azt is tudják e történelmi források, hogy Erdély ev. református fejedelmei alatt Háromszéken az unitárius püspököknek nem volt joga egyházait megvizsgálni, hanem az a református püspökre ruháztatott s ez által ott az unitáriusok fennállása veszélynek tétetett ki, nem fejlődhettek s nem gyarapodtak, sőt a megszűnés és semmivé léétel fenyegette I. Apafi fejedelem uralkodásáig.

De ez mind csak általános tudáson alapult; sem indító okai sehol nem voltak előadva, sem az eszközök határozottan megnevezve, a mikkel a hatalom e czélt elérni szándékozott. Nekem más czélu kutatásaim közben oly adatok jutottak birtokomba, melyek az unitáriusok ezen megsemmisítésének legbiztosabb rugóival és indító okaival ismertetnek meg.

Egyike ezeknek a szombatosság. Már Dávid Ferenczet azzal vádolták ellenfelei, hogy a Krisztusnak imádása által a keresztény vallás általános alapjáról eltért s a zsidó Monotheismus tanát érvényesíti, a minnek egyik sarkalatos hitelve a *szombat napnak ünneplése*. Ez hamis vád volt, megbuktatására kigondolva. Ő a szombat megünneplését soha nem tanította, soha el nem fogadta, vallásos könyveibe föl nem vette. Hogy halála után, sőt még azelőtt Össy András e tant hirdette, udvarában ily nézetü papokat tartott, szombatosi isteni tiszteletet hozott-be, énekes könyveket iratott, s mindezt fogadott fia, a híres Péchy Simon bővebben szervezte, kifejtette s terjedelmes birtokaiban a székelységgel elfogadtatta, ez tény, ezt senki sem kétli, sem nem tagadja.

Az is bizonyos, hogy Péchy a bevett keresztény vallások alapjától eltért, őt zsidózónak a törvényhozás bélyegezte s feje és birtokai elvesztésére ítélte.